

Oslo kommune

Kjønnsmangfold i Oslo: Kommunens innsats og innspill fra sivilsamfunnet

Oslo 20. november 2014

**Byrådsavdeling for
kultur og næring**

1. Kommunens innsats mot diskriminering

Holdningsarbeid og innsats mot diskrimineringsarbeidet på grunnlag av seksuell orientering er en del av OXLO-arbeidet – innsatsen for å gjøre Oslo til en by for alle – Oslo Extra Large. I perioden 2006-09 iverksatte kommunen 38 av 40 tiltak i handlingsplan mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile. Sentrale tiltak er videreført i bystyresaken «Mangfoldets muligheter – om OXLO, Oslo Extra Large» fra 2013, som støtte til LLH OA i arbeidet mot diskriminering og til Skeiv Verden i synliggjøringen av lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn.

Oslo kommune har inkludert kjønnsmangfold som tema i utviklingen av en *OXLO guide for likeverdige tjenester*. Guiden vil gjøre bruk av e-læring og bygge på kommunens arbeid med verdier og etikk (BRER – Brukerorientering, Redelighet, Engasjement, Respekt).

Kommunens tjenester skal ta hensyn til at mennesker er forskjellige, respektere mangfoldet i befolkningen, og sette som standard at bydeler, etater og foretak i Oslo kommune gir alle tilgang til tjenester av like god kvalitet og tilrettelegger tilbud etter brukerne de er til for. Standarden innebærer at virksomhetene forstår og kjenner mangfoldet i samfunnet og blant brukerne av deres tjenester, reduserer diskriminering og minsker gap i resultater mellom brukergrupper, gjør bruk av og feirer gevinstene mangfold bringer med seg, og dokumenterer innsats og beste praksis. Standarden forutsetter at virksomhetene innarbeider mål for innsatsen i planer og styringsdokumenter, informerer sine ansatte om mål, metoder og tiltak, og dokumenterer innsats og resultater i årsberetninger til bystyret i samsvar med aktivitets- og rapporteringsplikten i diskrimineringslovgivningen.

1.1 Handlingsplan mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile 2006-09

Handlingsplanen mot diskriminering av lesbiske og homofile ble vedtatt av bystyret som sak 361 i møte 27. september 2006. Planen besto av 40 tiltak iverksatt i treårsperioden 2007-09. Tiltakene rettet seg særlig mot lesbiske, homofile og bifile i sårbare faser i livet – i ungdomsfasen og som eldre med pleie og omsorgsbehov, samt lesbiske, homofile og bifile med minoritetsbakgrunn.

Utdanningsetaten (UDE), *Helse- og velferdsetaten* (HEV), *Enhet for mangfold og integrering* (EMI) og *Utviklings- og kompetanseetaten* (UKE) var sentrale kommunale instanser i gjennomføringen av planen. Innsatsen mot diskriminering av lesbiske, homofile og bifile ble innarbeidet i personalarbeidet i kommunen, HMS-rutiner, avtaler og reglement. I planperioden ble arbeid mot trakassering på grunnlag av seksuell orientering en del av innsatsen mot mobbing, vold og rasisme i Osloskolen. Materiale om seksuell orientering ble fornyet i skolens seksualundervisning, og skolebibliotekene ble oppdatert med litteratur som omhandler ungdom, seksualitet og homofili.

Helsestasjon for lesbisk, homofil og bifil ungdom i bydel Grünerløkka ble opprettet som et byomfattende tiltak. Informasjonsmaterieell er distribuert til helsetjenestene, inklusive skolehelsetjenesten. Tematikken er en del av holdningsarbeidet i eldreomsorgen, rettet mot ansatte i eldrecentre, hjemmesykepleie og sykehjem. Heftet «Å være pensjonist i Oslo» ble fornyet med et avsnitt om eldre lesbiske og homofile.

Handlingsplanen bidro til dialog og samarbeid med ledere, organisasjoner og ressursmiljøer i minoritetsbefolkningen. Planen forpliktet organisasjoner som mottar store tilskudd fra kommunen, til å jobbe aktivt mot alle former for diskriminering - også på grunnlag av

seksuell orientering. Ytringer som skaper frykt og oppfordringer til hat og bruk av vold strider mot verdiene Oslo kommune står for, og organisasjoner som mottar kommunal støtte har blitt gjort oppmerksom på at mangel på respekt for disse verdiene gjøres gjeldende ved vurdering av søknader om støtte.

I handlingsplanperioden ble *LLH Oslo og Akershus* og *Skeiv Verden* anerkjent av Oslo kommune som kontaktflater mot homofile, lesbiske og bifile i Oslo og som en pådriver i innsatsen mot diskriminering. Arbeidet mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering er gjort til en del av *OXLO-arbeidet* – kommunens innsats for en raus, mangfoldig og tolerant by. Koordinering og oppfølging har skjedd gjennom *Mangfoldsutvalget* i Rådhuset, hvor alle byrådsavdelingene deltar. Utvalget koordinerer initiativ og oppgaver mellom byrådsavdelingene og kommunens plikter mht. likestillingsloven, diskrimineringsloven og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven.

Kommunens egevaluering av iverksettelsen av handlingsplanen var tema for et erfaringsseminar i Rådhuset 18. april 2013. Oslo kommunes plan var den første plan i Norge av sitt slag. Ifølge LLH har den betydd mye for anti-diskrimineringsarbeid i Oslo, og som standard for dette arbeidet nasjonalt. Planen inspirerte statelige handlingsplaner, og til tilsvarende planer i bl.a. Bergen, Tromsø, Kristiansand, Tønsberg, Drammen, og Fredrikstad.

1.2 Skolen

Kjønns mangfoldtematikk er gitt plass i ressurspermen *Trygg Osloskole – godt læringsmiljø*. Arbeid mot trakassering på grunnlag av seksuell orientering er en del av innsatsen mot mobbing, vold og rasisme i Osloskolen.

LLH Oslo og Akershus, i samarbeid med Skeiv Ungdom, underviser hvert år mellom 1000 og 1500 elever i ungdomsskolen og på videregående nivå. Informasjonsprogrammet «En verdig skoledag» omhandler diskriminering pga. kjønnsuttrykk og seksuell orientering, etnisitet og religion, og inviterer elever i ungdomsskolen og videregående skole til refleksjon og dialog om utestenging, mobbing og trakassering. Programmet er laget av LLH OA og Rosa Kompetanse, med bidrag fra Restart (Skeiv Ungdom) og Skeiv Verden.

Alle 10. klassene i Oslo-skolen deltar på seksualundervisning i regi av *Sex og Samfunn* – et kompetansesenter på ung seksualitet. På oppdrag fra Utdanningsetaten har senteret fornyet omtalen av kjønns mangfold i veiledere og undervisningsmateriell til bruk i ungdomsskolen og videregående skole.

40 skoler i Oslo deltar i 2014 kampanje *Uke Sex* i regi av foreningen Sex og Politikk. Kampanjen tilbyr skolene en nettside til bruk av elever og gratis materiell til undervisning om seksualitet. Skolebibliotekene tilbyr litteratur som omhandler ungdom, seksualitet og homofili.

1.3 Salto-samarbeidet

SALTO er samarbeidsmodellen mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikt – Sammen lager vi et trygt Oslo. Salto-koordinatorene i bydelene samordner innsats fra ungdomsarbeidere, barnevern og skole, og trekker ungdommen selv, foreldre og frivillige organisasjoner aktivt inn i forebygging av barne- og ungdomskriminalitet. Salto-nettverket fungerer som beredskap mot konflikter og vold, også hendelser knyttet til homofobi og homohets.

1.4 Etniske og religiøse minoriteter

Enhet for mangfold og integrering (EMI) drifter web-portalen Skeive sider, distribuerer informasjonsmateriell og arrangerer seminarer og konferanser om kjønns mangfold og seksuell orientering. EMI tar jevnlig opp kjønns mangfold og seksuell orientering som tema i dialogen med ledere, organisasjoner og ressursmiljøer i minoritetsbefolkningen. EMI fordeler også støtte til tiltak og organisasjoner, inkludert LLH OA og Skeiv Verden. Holdning til diskriminering på grunnlag av seksuell orientering er et kriterium (som del av OXLO) ved tildeling av kommunale tilskudd til frivillige organisasjoner. Tildelingen til LLH OA er økt fra 2014, for å ivareta en aktiv påpasserrolle og fremme innsatsen mot diskriminering.

Lesbiskes og homofiles status i det norske samfunnet tas opp rutinemessig i alle klasser i opplæringen i samfunnskunnskap for nyankomne innvandrere. Opplæringen skal bidra til at deltakerne reflekterer over og samtaler om grunnleggende verdier og utfordringer i det norske samfunnet knyttet til demokrati, likestilling og menneskerettigheter.

Foreldre med minoritetsbakgrunn tilbys veiledning gjennom ICDP, International Child Development Programme. Programmet er gruppebasert, og tilbys gjennom barnehager, helsestasjoner og voksenopplæring. Bydelene helsestasjoner for barn skal ivareta den fysiske og psykiske helse hos barn og skal støtte og veilede foresatte i omsorgsrollen. Opplegget «Sammen foreldre og barn» brukes på helsestasjoner både individuelt og i grupper.

1.5 Personal- og rekrutteringspolitikk

Utviklings- og kompetanseetaten (UKE) lanserte i 2013 veilederen «*Systematisk arbeid med likestilling og mangfold*» om kommunens oppfølging som arbeidsgiver av aktivitets- og rapporteringsplikten i diskrimineringslovverket.

Systematisk arbeid med likestilling og mangfold handler om å samordne mangfoldsperspektivet og de ulike diskrimineringsgrunnlagene, iverksette konkrete tiltak og integrere dette i virksomhetens daglige drift. Kommunale virksomheter må utarbeide konkrete mål og iverksette tiltak med utgangspunkt i dagens likestillingssituasjon og kontinuerlig evaluere og følge opp prosessen underveis.

2. Statens innsats og virkemidler

Regjeringen lanserte i 2008 den nasjonale handlingsplanen «*Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012*». I tråd med denne, etablerte Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet i 2011 *LHBT-senteret* i som et kunnskapsmiljø for seksuell orientering og kjønns mangfold. Senteret drifter nettstedet Lhbt.no - en ressurside for kunnskap om kjønns mangfold og levekår for seksuelle minoriteter.

Regjeringens handlingsplan besto av en rekke tiltak på områdene skole, helse, sivilsamfunn og integrering, samt forskning og behov for ny lovgiving. I sin evaluering av statens handlingsplan, konkluderer BUFdir at det særlig gjenstår mye for å innarbeide perspektiver om kjønns mangfold i statlig og kommunal tjenesteyting, heve kompetansen hos offentlig ansatte, og utvikle standarder, veiledere og opplæring om likeverdige offentlige tjenester, brukerorientering og forståelse av særskilte behov.

Helsedirektoratet arbeider med tiltak som vil styrke tilbudet til transseksuelle og transpersoner. Kriteriene for kjønnsbekreftende behandling i Norge skal utredes og helsetilbudet til transseksuelle og transpersoner skal styrkes.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har i oppgave å fremme likestilling og bekjempe diskriminering uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder. LDO håndhever og gir veiledning om diskrimineringsforbudene i lovverket, inkludert loven om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) ivaretar perspektiver knyttet til seksuell orientering i tiltak mot tvangsekteskap og sosial kontroll i enkelte etniske minoritetsmiljøer.

Norge skårer høyt på ILGAs *Rainbow map* på områder som vern mot diskriminering, familie og ekteskap, og forbud mot hatkriminalitet. ILGA er lhbt-bevegelsens internasjonale organisasjon - International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA). Stortingets vedtak om en *felles ekteskapslov* trådte i kraft 1. januar 2009. Loven gir alle lesbiske og homofile rett til å inngå ekteskap uavhengig av seksuell orientering.

Amnesty International kritiserer Norge for diskriminering av transpersoner. I Norge får transpersoner bytte kjønn i medisinsk og juridisk forstand, bare gjennom prosedyrer som krever psykiatrisk diagnostisering, sterilisering og kjønnskifteoperasjon.

3. Helsetilbud i Oslo

Helsestasjon for lesbisk, homofil og bifil ungdom er et byomfattende tiltak i Bydel Grünerløkka. Helsestasjonen gir råd om hvordan ungdom kan snakke med familie og venner om kjønnsmangfold, og om hvordan de kan komme i kontakt med andre og utvikle nettverk. Helsestasjonen samarbeider med skole, skolehelsetjeneste, fritidsklubber og frivillige organisasjoner om formidling av kunnskap om psykisk og seksuell helse.

Skolehelsetjenesten i Oslo finnes på alle skoler. Elever kan møte opp uten forhåndsavtale, og få råd- og veiledning om seksualitet og helse, både individuelt og i grupper. Barn med spesielle behov henvises til særlig oppfølging. Bydelenes helsestasjon for ungdom er et supplement til skolehelsetjenesten.

Kjønnsmangfold og seksuell orientering er et tema i *Velferdsetatens* holdningsarbeid i eldreomsorgen, og i handlingsplaner for psykisk helsearbeid og for rusomsorg. Det er laget et nytt avsnitt om eldre lesbiske og homofile i heftet «Å være pensjonist i Oslo». Disse tilbudene drives på frivillig basis i regi av bl.a. LLH OA.

Olafiaklinikken ved Oslo universitetssykehus er et lavterskeltilbud i spesialisthelsetjenesten og et senter for rådgivning, undersøkelse og behandling av seksuelt overførbare infeksjoner. Klinikkenes psykologiske rådgivingstjeneste ble avvirket av Helse Sørøst i 2011. Dette opprinnelig kommunale tilbudet ble overført til staten som del av sykehusreformen i 2002.

Brynsenglegene driver på oppdrag fra Helsedirektoratet en kveldsåpen poliklinikk for testing og behandling av seksuelt overførte infeksjoner for menn som har sex med menn. *Aksept* er et psykososialt støttesenter for alle som er berørt av hiv. Senteret har et miljøtilbud, en poliklinikk og et døgntilbud. *Primærmedisinsk Verksted* samarbeider med innvandrers-organisasjoner om holdningsarbeid og inkludering i innvandrer miljøer.

Staten har ansvar for spesialisthelsetjenester til personer med hiv. Hivarbeidet følges i hovedsak opp innenfor rammene av regjeringens HIV-strategi *Aksept og mestring* 2009 – 2014. Strategiplanens mål er å redusere nysmitte, og sikre god oppfølging av personer som

lever med hiv. Planen følges opp av Helsedirektoratet. Det gjøres en særlig innsats for å forebygge nysmitte blant innvandrere og menn som har sex med menn (msm).

Oslo kommune har en egen handlingsplan mot hiv, iverksatt fra 2012. Denne planen fokuserer på opplysningsvirksomhet, tidlig testing, kompetanseheving og støtte til forebyggende arbeid i regi av frivillige organisasjoner som LLH, Helseutvalget for bedre homohelse, Primærmedisinsk Verksted og Verdens Aidsdag.

4. Sivilsamfunn

Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) og spesielt lokallaget i Oslo og Akershus er den viktigste sivile pådriver i Oslo og Norge i innsatsen mot diskriminering av seksuelle minoriteter. I LLH er det flere underforeninger, som Seniornettverket, Skeiv Ungdom og Regnbuefamilier. Transpolitisk utvalg arbeider for transpersoners rettigheter.

Oslo Pride er et selskap eid av LLH Oslo og Akershus. Selskapet arrangerer den årlige festivalen Oslo Pride, og står i 2014 bak EuroPride festivalen. Pride House arrangerer seminarer og debattmøter knyttet til Pride-festivalen.

Rosa Kompetanse er et undervisningsopplegg i regi av LLH som tilbyr opplæring og kompetanseøkning for ansatte i skole-, helse- og justissektoren. Formålet er å bidra til at offentlig ansatte føler trygghet i møtet med kjønnsmangfold.

Skeiv Verden er et flerkulturelt nettverk for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som jobber mot diskriminering uavhengig av etnisk og religiøs opprinnelse. Skeiv Verden jobber for å skape en trygg møteplass og støttearena for mennesker som med sin seksuelle orientering eller kjønnsuttrykk utfordrer holdninger og normer i eget miljø. I tillegg har organisasjonene LIM (Likestilling, Integrering, Mangfold), Minotenk, SEIF (Selvhjelp til innvandrere) og IHSG (Internasjonal Helse- og Sosialgruppe) satt kjønnsmangfold og seksuell orientering på dagsorden i etniske minoritetsmiljøer.

Helseutvalget for bedre homohelse er en organisasjon som driver helsefremmende og forebyggende arbeid overfor kvinner som har sex med kvinner (ksk) og menn som har sex med menn (msm).

Foreningen for transpersoner Norge (FTP Norge) er en interesseorganisasjon for transpersoner, som skal bidra til at transpersoner kommer i kontakt med likesinnede innenfor trygge sosiale rammer. *Stensveen ressurscenter* er et privat foretak som arbeider med å gi fysisk og psykisk støtte til transpersoner i en overgangsfase i livet.

Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS) arbeider med kjønnskorreksjonspasienter på Rikshospitalet.

Sex og Samfunn er et senter for seksuell og reproduktiv helse for unge voksne, som arbeider for den enkeltes rett til å leve ut sin seksualitet og kjønnsidentitet fri for skam og stigmatisering.

Foreningen Sex og Politikk jobber for å styrke og informere om seksuell og reproduktiv helse og rettigheter (SRHR), - om retten til å kunne bestemme om og når man vil ha barn, om å ha

informasjon og tilgang på sikker, moderne og billig prevensjon, om rett til abort og om rett og mulighet til å praktisere sin legning uten straffeforfølgelse eller fordømmelse.

OMOD (Organisasjon mot Offentlig Diskriminering) er et landsdekkende rettighetssenter som arbeider med likestilling, integrering og likeverdige offentlige tjenester for etniske minoriteter i Norge. OMOD yter rettshjelp i enkeltsaker, og arbeider med kompetanseheving av offentlige institusjoner i forhold til å betjene et flerkulturelt samfunn, inkludert spørsmål om interseksjonalitet og diskriminering av lhbt med minoritetsbakgrunn.

Stiftelsen *Reform* er et ressursenter for menn som arbeider for at menn skal inkluderes i likestillingsarbeidet, og at likestillingsarbeid skal inkludere menn.

Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) er en frivillig og uavhengig organisasjon som hjelper innvandrere i Norge med å finne fram i det norske samfunnet.

Norsk idretts visjon er «Idrettsglede for alle». Idretten tar jevnlig opp kjønn og identitet i trenerutdanning og annen oppfølging av ledere i lag og forbund, og mer særskilt gjennom satsinger som *Med Idretten mot homohets* i regi av Norges Idrettsforbund og *Fair Play* i regi av Norges Fotballforbund.

Åpen Kirkegruppe er et kristent fellesskap for lesbiske og homofile. Gruppen tilbyr et miljø for kristne lesbiske og homofile, og ønsker å hjelpe dem som synes det er vanskelig å kombinere kristen tro med sin egen homofili.

Landsorganisasjonen i Norge (LO) stadfester i veilederen *Åpen på jobb* at tillitsvalgte skal gå aktivt inn for kjønns mangfold, gjennom å ivareta ofre for forskjellsbehandling, og ivareta likebehandling i ansettelser, opplæring, forhandlinger og avtaleverk.

5. Internasjonale erfaringer

Byrådsavdelingen arrangerte den europeiske menneskerettighetskonferansen «From Vision to Action – Making Rights a Reality» i Rådhuset 26.-27. juni 2014. Konferansen var en del av i EuroPride i Oslo og ble arrangert i samarbeid med LLH, Amnesty International, FN-Sambandet og Europarådet. Konferansen samlet vel 60 deltakere fra lhbt-organisasjoner, idrett og byer i Europa, og organisasjoner som jobber for menneskerettigheter.

Konferansen tok opp hvilke utfordringer lhbt-personer og andre skeive møter i sitt daglige liv i byene de bor i, koblingene mellom diskriminering på grunn av kjønn, etnisitet, seksuell orientering og kjønnsidentitet. Hensikten var å drøfte hvordan offentlige myndigheter og det sivile samfunn kan gå sammen om å gjøre menneskerettighetene til en virkelighet for alle. På konferansen presenterte Norges Idrettsforbund og Oslo Politikammer sine tiltak mot homofobi og diskriminering.

Internasjonalt setter FNs Høykommissær for menneskerettigheter og Europarådets Enhet for Seksuell orientering og Kjønnsidentitet standard for arbeidet for vern mot diskriminering av lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. By-nettverk som *Rainbow Cities* (Haag, Bergen) og *European Charter for the Safeguarding of Human Rights in the City* (Nantes, Barcelona) deler kunnskap om beste praksis om tiltak for kjønns mangfold.

Barcelona opprettet et kommunalt råd for lesbiske, homofile og transpersoner i 2014.

Handlingsplanene 2008-11 og 2012-15 har som mål å styrke foreninger og heve profilen til lhbt-miljø i innen alle samfunnsarenaer og bekjempe diskriminering og homofobi. Som et tiltak i sin handlingsplan, har Barcelona utarbeidet retningslinjer for kommunale tjenester i møte med transpersoner, inkludert prosedyrer for bytte av navn og registrering av personalia, og mulighet for kjønnsnøytral selvidentifisering (i.e. alternativer for mann, kvinne, annet).

Stockholms län vedtok en egen lhbt-policy i 2012, med tre hovedmål: synliggjøring av kjønns mangfoldperspektiv i landstingets kommunikasjon med befolkningen, økning av ansattes kompetanse og åpenhet og respekt i møte med lhbt-personer. Flere virksomheter arrangerer kurs og webbasert opplæring for ledere og nyansatte, og länet fordeler midler etter søknad til tiltak og aktiviteter.

Berlin er hjemby for den første organisasjon som kjempet for homofiles rettigheter, det første magasinet som frontet denne kampen, og de første store Pride arrangementene i Europa. Byen markedsfører klubber, teatre og hoteller og naboskap for homofile, som en viktig del av sin turistinformasjon og sin internasjonale profilering. Berlins Gay travelguide er et bykart og en web-side som promoterer byen som turistdestinasjon, og viser til utesteder, hoteller og arrangementer som særlig er vertskap for lesbiske og homofile.

I mange byer står tiltak for et tryggere uteliv sentralt i arbeidet mot diskriminering og trakassering.

Deurbeleid Panel Rotterdam (Dørvaktpanelet) er et samarbeid mellom utelivsbransjen i Rotterdam, kommunen, politiet, ungdomsrådet og det nederlandske antidiskriminerings-senteret RADAR. Utesteder tilsluttet panelet forplikter seg til å følge et charter om nulltoleranse overfor seksuelle overgrep mot kvinner, diskriminering av etnisk minoriteter, og trakassering av lesbiske og homofile.

Village Angels i *Manchester* er frivillige team rekruttert fra byens lhbt-miljø, som er synlig tilstede i Manchesters natteliv og ved større kulturarrangement, organisert som de norske Natteravnene, men mer spisset som et tiltak mot trakassering og diskriminering av lesbiske og homofile.

6. Innspill

Byrådsavdeling for kultur og næring ba om innspill til mål og strategier og forslag til tiltak i invitasjon til en rundebordskonferanse om handlingsplanen i Rådhuset 10. juni 2014. Tilstede var Helsestasjonen for lhbt-ungdom, Utviklings- og kompetanseetaten, LHBT-senteret, LO, Sex og Samfunn, Sex og politikk, OMOD, LIM, SEIF, Ung Dialog, LLHs Rosa Kompetanse, Helseutvalget, HBRS, LLH OA og Skeiv Verden. Det ble også bedt om innspill i forkant av og etter høringsmøtet 7. november 2014.

På rundebordskonferansen etterspurte mange flere tiltak for å øke kunnskapen blant kommunalt ansatte, spesielt i skolen og blant helsepersonell. Mange mente at kommunen burde sikre at ansatte som arbeider med barn og ungdom har nødvendig kunnskap om kjønn, kjønns mangfold og identitetsutvikling, minortetsstress og heteronormativitet. Flere etterspurte kompetansehevende tiltak for ansatte i barneskole og barnehage. Den nye planen burde sikte mot å mainstreame perspektiver om kjønns mangfold i den ordinære tjenesteytingen, og følges opp med midler, fordeling av ansvar og krav til gjennomføring.

LLH OA mener i sitt innspill at kjønns mangfoldtematikk må inkorporeres og bli en mer tydelig del av OXLO. Samtidig må hver virksomhet kommunen innarbeide kjønns mangold og skeive perspektiver i sitt arbeid. LLH OA anbefaler at virksomhetene her samarbeider med frivilligheten på feltet, som LLH OA, Skeiv ungdom og Skeiv Verden, som har kompetansen som kommunen etterspør. Samtidig understreker LLH at iverksettelsen av en ny plan må følges opp med politisk vilje til å gjennomføre målrettede tiltak og sette av økonomiske midler til gjennomføringen. Spørsmål om kjønns mangfold og seksuell orientering må bli en del av elevundersøkelser som «Ung i Oslo» og andre levekårsundersøkelser.

LLH OA mener at frivillige organisasjoner er nødvendige som partnere for kommunen, for å heve kompetansen hos kommunalt ansatte, skape inkluderende møtearenaer, motvirke mobbing i skolen, og bedre den psykisk og fysiske helsen for utsatte grupper. LLH OA mener at det er behov for en kommunalt støttet besøkstjeneste for eldre lhbt. Kommunen må involvere og stimulere det frivillige engasjementet og verdsette frivillige organisasjoners aktiviteter.

LLH OA mener at innsatsen mot HIV, spesielt blant msm (menn som har sex med menn), kan styrkes ved at kommunen øker bevilgningene til frivillige organisasjoner aktive på feltet. Det gjelder Helseutvalgets forebyggende arbeid og Aksepts poliklinikk og døgnoppholdstilbud.

I sitt innspill etterlyser *Skeiv Ungdom* en helhetlig tilnærming til kjønn og seksualitet, som ser forskjellige diskrimineringsgrunnlag i sammenheng – kjønn, seksualitet, etnisitet, religion. *Skeiv Ungdom* vil prioritere opplæring for offentlig ansatte, og tiltak som redusere stigma og frykten for stigma hos ungdom.

Skeiv Verden har i arbeidet med handlingsplanen spilt inn behovet for trygge møteplasser for lesbiske og homofile med etnisk og religiøs minoritetsbakgrunn, *Skeiv Verden* har særlig arbeidet for et styrket vern for unge lesbiske og homofile sårbare for tvangsekteskap og andre former for sosial kontroll.

OMOD utfordrer i sitt innspill et etnosentrisk syn på lhbt-minoriteter der diskriminering overveiende forklares ut ifra undertrykkende mekanismer i etniske minoritetsmiljøer, og sjelden som del av diskrimineringen som oppleves av lhbt-personer generelt. Lhbt-minoriteter inkluderes da ikke i ordinære tiltak for kjønns mangfold, men omfattes fortrinnsvis av tiltak rettet mot tvang og sosial kontroll i etniske minoritetsmiljøer. OMOD etterspør en økt bevissthet om interseksjonalitetsperspektivet, og en slik helhetlig tilnærming til diskriminering som anerkjenner mangfoldet blant lhbt-minoriteter. OMOD ønsker at kommunalt ansatte får opplæring om interseksjonalitet, og at lhbt-minoriteter selv er med på å utvikle tiltak og løsninger.

SEIF retter i sitt prosjekt «Likeverd» en særlig oppmerksomhet mot lesbiske og homofile asylsøkere, nyankomne flyktninger og innvandrerungdom, og ber om at lavterskeltilbud for minoritets-lhbt sikres tryggere økonomisk rammer. SEIF anbefaler at kjønns mangfold og seksuell orientering blir et obligatorisk tema i introduksjonsprogram og samfunnsopplæring for voksne innvandrere.

SEIF vil at Oslo kommune skal signalisere til statlige myndigheter at kommunen vil prioritere bosetting av flyktninger forfulgt pga. sin seksuelle orientering. SEIF ønsker også at kommunens psykologisk rådgivingstjeneste for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner skal være tilgjengelig for brukere fra hele landet.

Ung Dialog - en organisasjon for tros- og livssynsengasjerte unge - anbefaler dialog som en effektiv metode for å oppnå inkludering og økt respekt av og kunnskap om ulike kjønnsuttrykk.

I sitt innspill argumenterer *HBRS* for et inkluderende språk og bruk av begrep som kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering, framfor betegnelsen lhbt som – etter *HBRSs* mening - påtvinger mennesker merkelapper og gruppetilhørighet.

Organisasjonene *Sex og Samfunn* og *Sex og Politikk* tilbyr seksualundervisning i skolen. Begge organisasjoner mener i sine innspill at kjønns mangfoldtematikk hører hjemme i seksualundervisningen, så vel som i det generelle arbeidet i skolen for elevenes psykososiale læringsmiljø og forebygging av mobbing og krenkelser. Begge organisasjoner anbefaler også at tematikken blir en obligatorisk del av lærerutdanning og annen profesjonsutdanning.

Reform anbefaler i sitt innspill at planen skal være for alle Oslos innbyggere, ikke bare seksuelle minoriteter, og at den skal motvirke diskriminering og gjøre handlingsrommet større for alle i Oslo, uavhengig av om de er lesbiske, homofile, bifile, transpersoner eller heterofile.

For *Norges idrettsforbund* (NIF) og *Norges Fotballforbund* (NFF) er innsatsen for respekt for kjønns mangfold innenfor idretten, en del av arbeidet for å motvirke diskriminering og trakassering uansett kjønn, etnisk bakgrunn, livssyn, seksuell orientering og funksjonshemming. Oslo Idrettskrets ønsker å samarbeide tettere med Oslo kommune om idrettens årlige Inkluderingskonferanse.

NIF anbefalte i sitt innlegg på EuroPride-konferansen et nærmere samarbeid mellom NIF, Oslo idrettskrets, Norges Idrettshøyskole og Osloskolen om kroppsøvfaget for å forebygge homofobier blant ungdom. Kroppsøvfaget er særlig utsatt for negative og kjønnsstereotype holdninger, og studier indikerer at erfaring med homofobi og transnegative holdninger fra kroppsøvfaget i skolen er sterkt medvirkende til at lhbt-personer kjenner seg utrygge i eller unngår å delta i organisert idrett. Internasjonal forskning viser at homofile menn og lesbiske kvinner i betydelig mindre grad enn heterofile er medlem i idrettslag, på tross av at de oftere er fysisk aktive gjennom mosjon, trening og friluftsliv.

NIF har ved flere tilfeller gitt råd i saker der det har vært spørsmål om en person med annen kjønnsidentitet enn deres juridiske kjønn kan delta i idrett i den kjønns kategorien som tilsvarer kjønnsidentiteten. NIFs råd har i slike saker vært at man innenfor breddeidretten bør tillate dette, ut fra idrettens visjon om «idrettsglede for alle», og en erkjennelse av at det i slike tilfeller gjerne vil være uaktuelt for personen å delta i en kjønns kategori som ikke er i tråd med kjønnsidentiteten.

NFF inviterer i sitt innspill til et tettere samarbeid med Osloskolen om tiltaket «Fair play skolen» der ungdomsskoleelever på besøk på Ullevål stadion reflekterer over begreper og problemstillinger knyttet til identitet, respekt, samhold og diskriminering.

I sine innspill anbefaler *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet* og *Helsedirektoratet* kompetanseheving blant kommunalt ansatte. Flere statlige instanser, inkludert helsevesen og politi, har samarbeidet med LLH og Rosa kompetanse om dette. BUFdir peker på muligheten til å dele erfaringer og beste praksis gjennom internasjonale nettverk, og bruk av ressurser i Europarådet og FN.

Oslo politidistrikt og Politihøgskolen gikk under EuroPride 2014 sammen om å være en synlig aktør i å forebygge diskriminering og å vise at etaten er opptatt av mangfold og inkludering. Politiet vil at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner skal føle seg trygge på gata, i utelivet, på t-banen og i nabolaget der de bor. Samarbeidet med LLH og Skeiv verden om opplæring av polititjenestemenn er et sentralt tiltak i forebygging og etterforskning av hatkriminalitet.

Oslo politidistrikt har gjennom Salto-samarbeidet utviklet et trygghetsprogram og en trygghetsguide for oppfølging av unge ofre for kriminalitet, og verne om utsatte gruppers rettigheter til å kunne ytre seg og bevege seg fritt. I sitt innlegg på menneskerettighetskonferansen pekte Oslo politiet på trygghetsguiden som et verktøy for å skape trygge offentlige rom, i samarbeid med skole, fritids- og idrettsklubber, kulturliv og utelivsbransje.

Utdanningsetaten (UDE) ber om en helhetlig tenkning rundt likestilling og mangfold. Spørsmål om kjønns mangfold bør regelmessig tas opp i fora for personalpolitikk og inkluderende arbeidsliv, og være obligatoriske tema i lederopplæring, og kurs og samlinger for HR-personell. I sitt innspill anbefaler etaten at det utvikles trygge lavterskeltilbud for unge i bydelene, og tiltak som fremmer god psykisk helse blant unge lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Tilbud og tiltak må samordnes på tvers av tjenester og forvaltningsnivåer og involvere frivillig sektor, og kombineres med kompetansehevingstiltak for ansatte som arbeider med ungdom.

Osloskolen vil informere om kjønns mangfold og seksuell orientering i seksualundervisningen i skolen, og fornye informasjonsmateriell i skolens innsats mot mobbing og trakassering i samarbeid med LLH OA og Skeiv Ungdom. Skolebibliotekene vil abonnere på magasinet Blikk.

Helsestasjon for lesbisk, homofil og bifil ungdom peker i sitt innspill på økt bruk av helsestasjonens tjenester, og anbefaler en styrking av helsesøsterkompetansen ved helsestasjonen.

Enhet for mangfold og integrering (EMI) ber om at kjønns mangfold og seksuell orientering blir tema i det generelle arbeidet for inkludering og mot diskriminering i Oslo kommune, og nevner særlig opplæringstiltak om likeverdige kommunale tjenester. Kommunen bør kreve at mottaker av tilskuddsmidler til innsats innenfor barne- og ungdomsarbeid, helse, kultur og integrering forplikter seg til å respektere kjønns mangfoldet i Oslo. EMI anbefaler at kommunen fortsatt skal være særlig opptatt av situasjonen til lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn, og at kjønns mangfold skal være tema i introduksjonsprogram og samfunnsopplæring for nyankomne innvandrere.

Sentralt Ungdomsråd (SUR) og *UngOrg* ba sine innspill på høringsmøtet om videreføring av tiltak rettet mot ungdom og ungdoms identitetsutvikling. SUR peker på skolehelsetjenesten og bydelene helsestasjoner for ungdom som viktige lavterskeltilbud, også for ungdom i «komme-ut-fasen». SUR er et høringsorgan for byrådet i saker som angår ungdom, og følger opp sakene som vedtas på Ungdommens Bystyremøte i Oslo. UngOrg er interesseorganisasjonen for barne- og ungdomsorganisasjonene i Oslo.

Rådet for innvandrersorganisasjoner (RiO) anbefaler i sitt innspill en tettere dialog med innvandrersorganisasjonene om gjennomføring av handlingsplanen. RiO vil at det skal stilles krav knyttet til tildeling av økonomisk støtte, om at organisasjonene tar opp respekt for

kjønnsmangfold i sine miljøer. RiO mener at flyktninger som har flyktet fra forfølgelse pga. sin seksuelle orientering, må sikres psykologisk hjelp. RiO påpeker at lesbiske og homofile med minoritetsbakgrunn ofte møter fordommer i etnisk norske lhbt-miljøer, og at det også her er behov for tiltak mot diskriminering.